

NIEKOĽKO ÚVAH O VZDELANÍ V PROSTREDÍ SPIŠSKEJ KAPITULY V STREDOVEKU

Peter LABANC

Trnavská univerzita v Trnave
Filozofická fakulta
Katedra histórie
Hornopotočná 23
917 00 Trnava
peter.labanc@gmail.com

LABANC, Peter. Some Reflections on Education in the Spiš Chapter during Middle Ages. History of the education is not frequented topic in the Slovak historiography. On prosopography of the the medieval chapters, we can say the same words. On example of the Spiš Chapter, article shows research possibilities of the intersection of the both themes. Chapter as a place of education is analysed in the first part of the article. Because of lacking straight mentions in original sources on it, our conclusions stay on secondary evidences. Canons as learned persons are aim of the second part of the paper. Many questions are connect with this point of view: canons as educational elite of the medieval society, possibilities of higher education (*studium generale*), position in chapter (dignity or office) as a determination of the further education, etc. Following research should bring thorough prosopography of the medieval Spiš Chapter. It will be the solid basis for strong analysis of the educated elites of the medieval Hungarian kingdom.

Kľúčové slová: vzdelanie; kánon; duchovenstvo; stretovké kapituly; univerzity;

Keywords: Education; Canons; Clergy; Medieval Chapter; Universities;

Dejiny vzdelanosti sú v slovenskej historiografii menej skúmanou oblasťou. Má to viaceré príčiny, ale za základnú možno považovať náročnosť heuristickej prípravy na spracovávanie takýchto tém. Tieto konštatovania platia nielen na širšie vymedzené územie (Uhorské kráľovstvo, Slovensko a i.), ale aj na menšie celky (napr. župy) či inštitúcie (kráľovské či šľachtické dvory, cirkevné inštitúcie a pod.). Avšak aj napriek týmto prekážkam vznikajú i v našom prostredí vynikajúce práce zamerané na vzdelanosť a kultúru stredoveku.¹

¹ HLAVAČKOVÁ, Míriam. Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí. Bratislava: VEDA, 2008; HLAVAČKOVÁ, Míriam. Juraj zo Schönbergu. Bratislavský prepoš v službách cisára a kráľa. Bratislava: VEDA, 2015; HLAVAČKOVÁ, Míriam. K prosopografickému výskumu členov Bratislavskej kapituly (1387 – 1490). In Historické štúdie 47. Bratislava: VEDA, 2013, s. 29-35; ŠEDIVÝ, Juraj. Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger

Predkladaný príspevok nemá za cieľ podrobne spracovať vzdelanosť v prostredí Spišskej kapituly v stredoveku. Je to totiž úloha dlhodobého výskumu, z ktorého autor „ukrojil“ len niekoľko častí.² Podrobný výskum si vyžaduje dôkladnú predprípravu aj v podobe viacerých menších štúdií.

Na vzťah Spišskej kapituly a vzdelanosti môžeme nazerať z viacerých uhlov pohľadu. O tejto inštitúcii môžeme uvažovať ako o „darkyni“ vzdelania (kapitulska škola), na druhej strane sa musíme zamýšľať nad vzdelanostnou úrovňou samotných členov kapituly. Samozrejme, tieto pohľady sa v mnohom vzájomne ovplyvňujú a nemožno ich oddeliť.

Spišská kapitula vznikla pravdepodobne na počiatku 13. storočia, krátko po nástupe Ondreja II. na uhorský kráľovský trón v roku 1205.³ Nastalo obdobie nielen fyzického tvárnenia Vrchu sv. Martina v podobe budovania monumentálnej architektúry⁴, ale inštitúcia sa vyvíjala aj zvnútra.⁵ Okrem tradičného vytvárania štruktúry benefícií musíme bezpečne rátať aj s existenciou kapitulskej školy už v priebehu 13. storočia. Existujú na to nepriame dôkazy, ktoré majú rôznu váhu a vypovedaciu schopnosť. Na Spišskú kapitulu môžeme nepochybne vzťahovať už ustanovenie IV. lateránskeho koncilu, aby bola pri každom katedrálnej kostole alebo takom, ktorý má na to dostatočné prostriedky, vyhradená prebenda pre učiteľa.⁶ Ak sa zameriame na domáce pramene kánonickoprávnej povahy, musíme vziať do úvahy článok Budínskej synody z roku 1279 nariaďujúci klerikom trojročnú formáciu pod dohľadom arcidiakona.⁷ Medzi nepriame

Kollegiatkapitel. Bratislava: Chronos, 2007; ŠEDIVÝ, Juraj. Hodnostári Bratislavskej kapituly v stredoveku (s dôrazom na arpádovské a anjouovské obdobie). In *Historické štúdie* 47. Bratislava: VEDA, 2013, s. 11-27.

² Napr. LABANC, Peter. *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava; Kraków: FF TU; Towarzystwo Słowaków w Polsce 2011.

³ LABANC, Peter – GLEJTEK, Miroslav. *Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku I. Príspevok k náboženským dejinám Spiša*. Trnava; Kraków: FF TU; Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 12-18.

⁴ JANOVSÁ, Magdaléna. *Katedrála sv. Martina v Spišskej Kapitule*. In NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Terra Scepusiensis – Terra Christiana 1209 – 2009*. Levoča: SNM – Spišské múzeum, 2009, s. 83-105; JANOVSÁ, Magdaléna. *Katedrálnej Kostol sv. Martina v Spišskej Kapitule*. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Z dejín Spišského prepoštstva*. *Studia Theologica Scepusiensia XII*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2010, s. 179-200; JANOVSÁ, Magdaléna: *Katedrálnej Kostol sv. Martina v Spišskej Kapitule vo svetle nových výskumov*. In NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Acta Musaei Scepusiensis*, 2008. Levoča: SNM – Spišské múzeum, b. r., s. 39-70.

⁵ GLEJTEK, Miroslav. *Príspevok k výskumu organizačnej štruktúry Spišskej kapituly do konca 18. storočia*. In *Konštantínove listy* 2012, roč. 5, s. 29-55; LABANC, Peter. *Organizačná štruktúra Spišskej kapituly a jej členovia do konca 13. storočia*. In RÁBIK, Vladimír (ed.). *Litteris ac moribus imbutus: Studia historica Tyrnaviensia XVI*. Trnava; Kraków: FF TU; Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 101-123; LABANC, Peter. *Personálne obsadenie a štruktúra Spišskej kapituly v 14. storočí – možnosti výskumu*. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XVIII*. Trnava; Kraków: FF TU; Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2016, s. 52-71.

⁶ BARON, Arkadiusz – PIETRAS, Henryk (edd. et trans.). *Dokumenty soborów powszechnych II*. (869 – 1312). Kraków: WAM, 2007, s. 247.

⁷ KISS, Gergely. *The Protection of the Church by Hungarian Royal Decrees and Synodal Statutes in the 11th to Early 14th Centuries*. In KOTECKI, Radosław – MACIEJEWSKI, Jacek (eds.). *Ecclesia et Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 323.

dôkazy existencie školy v Spišskej kapitule môžeme zahrnúť aj existenciu hodnosti lektora (prvýkrát doložený v roku 1274⁸, jednou z jeho činností bola starostlivosť o vyučovanie)⁹, priame doklady o budovaní knižnice (notoricky známy testament spišského prepošta Mutimíra z roku 1273 odkazujúci kapitule deväť kníh)¹⁰, ale aj informáciu o samotnom Mutimírovi, že bol učiteľom budúceho kráľa Ladislava IV.¹¹ Priama zmienka o scholastikovi pochádza z roku 1323¹², ale v podmienkach Spišskej kapituly ho treba považovať za klerika, ktorý vykonával pôvodnú lektorovu starostlivosť o kapitulskú školu. Inými slovami, postupom času lektor pri narastajúcej agende získal pri praktickom výkone pôvodných úloh výpomoc v podobe scholastika (škola) a notára (hodnoverné miesto).¹³

Ak hovoríme o kapitulskej škole, nemôžeme obísť otázku, kto boli jej študenti. Avšak zo stredoveku sa pre Spišskú kapitulú nezachovali podrobnejšie pramene, ktoré by obsahovali napríklad priame zmienky o študentoch.¹⁴ Skôr sme odkázaní na hypotézy a predpoklady. Predovšetkým treba predpokladať, že väčšina kléru Spišského prepoštvá absolvovala odbornú prípravu na svoje povolanie v prostredí Spišskej kapituly v duchu spomenutého ustanovenia Budínskej synody. Na druhej strane platí, že nie každý študent kapitulskej školy (a platí to vo všeobecnosti) pokračoval v cirkevnej kariére celoživotne. Istá skupina klerikov s nižšími sväteniami si totiž vybrala svetskú dráhu.¹⁵ Títo *clerici uxorati* však

⁸ BORSA, Iván – SZENTPÉTERY, Emericus (edd.). *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I. – II.* Budapest: Akadémiai kiadó, 1923 – 1987, tu II/2-3, s. 95-96, č. 2518.

⁹ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 2007, s. 60.

¹⁰ ŠA Prešov, Špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ďalej SALE), fond Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SASK), scr. 12, fasc. 1, č. 1. Testament si všimlo nepreberné množstvo autorov, a to z viacerých hľadísk. Tu citovaný zoznam predstavuje len výber: HRADSZKY, Josephus. *Initia progressus ac praesens status Capituli ad sanctum Martinum E.C. de Monte Scepusio.* Szepesváralja: *Sumptibus auctoris*, 1901, s. 299-302 (edícia spolu s maďarským prekladom); HOMZA, Martin. *Počiatky kresťanstva na Spiši.* In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław A. (red.). *Historia Scepusii I.* Bratislava; Kraków: Katedra slovenských dejín FiF UK; Instytut Historii UJ, 2009, s. 246-247 (v slovenskom preklade M. Vadrnu); ŠEDIVÝ, Juraj. *Stredoveká písomná kultúra na Spiši.* In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław A. (red.). *Historia Scepusii I.* Bratislava; Kraków: Katedra slovenských dejín FiF UK; Instytut Historii UJ, 2009, s. 487; NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Terra Scepusiensis – Terra Christiana*, s. 167 (fotografia s fyzickým opisom a slovenským registom Františka Žifčáka); CSAPODI, Csaba – TÓTH, András – VÉRTESY, Miklós. *Magyar Könyvtártörténet.* Budapest: Gondolat, 1987, s. 25-26; SOPKO, Július. *Stredoveké rukopisy na Spiši.* In: MARSINA, Richard (zost.). *Spišské mestá v stredoveku.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 103-104.

¹¹ SALE, fond Spišské prepoštvá č. 4.

¹² SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I. – II.* Bratislavae: Academia Scientiarum Slovaca, 1980, 1987, tu II, s. 394-395, č. 906.

¹³ LABANC (2016), ref. 5, s. 54-55.

¹⁴ Napríklad listina Spišskej kapituly z roku 1423 obsahuje mená niekoľkých študentov v ostrihomskej škole. *Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár, Budapest (ďalej MNL OL DL) 68970: ... Luce et Marco de Yzsa, Iohanni magno, Iohanni de Aporhaza, Thome notario civitatis Strigoniensis, Paulo literato de Sala, Gallo literato de Strigonio, Martino Pellefici de contracta sancte Anne, Nicolao presbitero dicto Bagos et Cristiano literato in scolis Strigoniensis commorantibus...*

¹⁵ POTKOWSKI, Edward. *Clerici uxorati – mała wspólnota kościelna czy grupa zawodowa.* In: IWAŃCZAK, Wojciech – SMOŁUCHA, Janusz (edd.). *Wspólnoty małe i duże w społec-*

nebývajú v našom listinnom materiáli rozlišovaní. Čosi by však mohol naznačovať titul literát (*litteratus*), ktorým boli označované nielen cirkevné osoby.

Postupne sa dostávame k otázke vzdelanosti členov kapituly. A vo vymedzení tejto skupiny sa neobmedzujeme iba na hodnostárov a kanonikov, ale aj na skupinu osôb v prameňoch označovanú stupňom svätenia s dôvetkom, že dotyčný bol člen chóru kapituly¹⁶, prípadne zastával aj nejakú funkciu¹⁷.

Vo všeobecnosti možno povedať, že skupinu kanonikov v celom Uhorskom kráľovstve možno považovať za elitu. Počet uhorských kapitulských benefícií sa pohyboval okolo čísla 600, pričom isté percento osôb bolo mnohoobročníkmi (L. Koszta odhaduje ich podiel na 10 – 20 %).¹⁸ Už len letmé porovnanie tohto počtu s množstvom uhorského obyvateľstva podporuje konštatovanie o elite a platí to aj pri komparácii s množstvom kléru.

Platí toto konštatovanie pre členov kapitúl aj vo vzdelanostnej sfére? Možno kanonikov Spišskej kapituly považovať za intelektuálnu elitu? A môžeme tak urobiť aj vo svetle dvoch protokolov o voľbe prepošta z rokov 1301 a 1323, ktoré významná časť kanonikov nepodpísala napriek svojej prítomnosti?

Samozrejme, to nie sú jediné ani najdôležitejšie otázky, ktoré si treba položiť pri skúmanej téme. Tá, ako už bolo naznačené vyššie, si vyžaduje veľmi širokú heuristiku spojenú s rozmanitosťou prameňov. Prvým krokom pri takto orientovanom výskume by mala byť čo najpresnejšia rekonštrukcia pôsobenia jednotlivých členov kapituly. Takto orientovaný moderný výskum je v prípade kapitúl na území Slovenska ešte v počiatkoch¹⁹, hoci istá staršia tradícia v našej historiografii rezonuje.²⁰ Netreba však zabúdať ani na novšie práce maďarských kolegov.²¹

zeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010, s. 193-208.

¹⁶ WENZEL, Gusztáv (ed.). Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I. – XII. Pest 1860 – 1874, tu XII, s. 482-483, č. 401; ... *presbiterum chori...*; MNL OL DL 70471 ... *dyaconum chori...*; MNL OL DL 63662 ... *subdiaconum chori...*; SEDLÁK, ref. 12, tu II, s. 71, č. 112; ... *clericum chori...* Do poslednej kategórie treba zaradiť svätencov v nižších stupňoch. Prehľadne o tom RÁBIK, Vladimír (ed.). Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus IV. Camera apostolica 1 (Libri formatarum 1425 – 1524). Romae; Trnavae: Institutum Historicum Slovacum in Roma apud Universitatem Tyrnaviensem, 2014, s. 21-29.

¹⁷ LABANC (2016), ref. 5, s. 58.

¹⁸ KOSZTA, László. Conclusions Drawn from the Prosopographic Analysis of the Canons Belonging to the Cathedral Chapters of Medieval Hungary (1200 – 1350). In Carreiras Eclesiásticas no Ocidente Cristão (séc. XII-XIV). Lisboa: Centro de estudos de historia religiosa, Universidade Católica Portuguesa, 2007, s. 17.

¹⁹ ŠEDIVÝ (2013), ref. 1; HLAVÁČKOVÁ (2013), ref. 1; LABANC (2014), ref. 5; LABANC (2016), ref. 5.

²⁰ HRADSKÝ, ref. 10; RIMELY, Carolus. Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Poseniensis ad s. Martinum ep. olim SS. Salvatorem. Posenii: Typis Caroli Angermayer, 1880; VAGNER, József. Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez. Nyitra: Huszár István könyvnyomdája, 1896; KOLLÁNYI, Ferencz. Esztergomi kanonokok 1100 – 1900. Esztergom: Buzárovits Gusztáv könyvnyomdája, 1900.

²¹ KOSZTA, László. A pozsegai káptalan tagjai. In Aetas 1991, č. 3-4, s. 46-58; FEDELES, Tamás. Ausländer in den ungarischen Dom- und Stiftskapiteln während des Spätmittelalters (1301 – 1526). In FONT, Márta (red.). Specimina Nova, Pars Prima, Sectio Mediaevalis IV. Pécs: PTE BTK Középkori és Korajkori Történeti Tanszék, 2007, s. 73-100; FEDELES, Tamás. Die un-

Na to, aby mohla byť Spišská kapitula inštitúciou, ktorá vzdelanie odovzdávala, musela byť na to personálne pripravená. V praxi to znamenalo vytvorenie prebendy (alebo viacerých) pre ľudí zabezpečujúcich vyučovanie. Aj v tomto prípade pramene mlčia o konkrétnostiach. Neexistuje totiž pozitívny doklad obsahujúci obsažnejšiu informáciu o vyučujúcom alebo vyučujúcich. Ostávame len v rovine identifikácie osôb zodpovedných za kapitulskú školu – lektora a jeho podriadeného (scholastika). Musíme však predpokladať, že do vyučovacieho procesu bolo zapojených viacero osôb. Či to boli priamo kanonici alebo členovia kapituly bez kanonickej prebendy, to nevieme konkrétne určiť.

Pri skúmaní členstva Spišskej kapituly je potrebné štruktúrovať ho. Najlogickejšie sa zdá rozdelenie do troch skupín – prepošti, kanonici a ostatní členovia kapituly. Pomer k vzdelanosti v jednotlivých skupinách je rôzny, rovnako je to aj v prípade skúmania jednotlivých vrstiev.

Počtom najmenšia a zároveň najspracovanejšia skupina je prvá – prepošti.²² Napriek tomu možno stále nachádzať nové informácie o ich pôsobení. Počas stredoveku vieme doložiť v hodnosti spišského prepošta celkovo 22 osôb. Možno povedať, že úroveň ich formálneho vzdelania bola rôzna. Závisela však najmä od jeho dostupnosti – ekonomicky náročnejšie bolo štúdium v Taliansku (najmä v Bologni a Padove). V priebehu 14. storočia došlo k založeniu troch významných stredoeurópskych univerzít (v Prahe, vo Viedni a v Krakove), ku ktorým treba prirátať aj domáce pokusy v Páťkostolí a Bratislave. Tieto udalosti tiež prispeli k zvýšeniu počtu uhorských študentov na univerzitách.

Až o dvanástom známom prepoštovi v poradí vieme, že študoval na univerzite. O jeho predchodcoch sa takéto informácie nezachovali, hoci prinajmenšom u Mutimíra je takýto predpoklad namieste.²³ O vzdelaní ďalších svedčí aj ich zastávanie rôznych funkcií zviazaných s nutnosťou istého druhu vzdelania – kancelári a vicekancelári uhorských kráľov a kráľovien, vikári ostrihomských arcibiskupov.²⁴

Druhá „jedenástka“ prepoštov po roku 1360 vykazuje odlišné charakteristiky. Ide predovšetkým o fakt, že až siedmi z nich boli univerzitnými študentmi.

garischen Dom- und Kollegiatkapitel und ihre Mitglieder im Mittelalter. Forschungsstand, Aufgaben, Initiativen. In HRDINA, Jan – MAŘÍKOVÁ, Martina (zost.). Kapituly v zemích koruny české a v Uhrách ve středověku. Praha: Archiv hlavního města Prahy; Scriptorium, 2011, s. 161-195; TÓTH, Norbert C. A pozsonyi társaskáptalan kanonokai 1425-ben (Az egyházi archontológia módszertana és gyakorlata). In Acta Universitatis Szegediensis: Acta historica CXXXV, 2013, s. 101-123; TÓTH, Norbert C. A váci székeskáptalan archontológiája 1378 – 1526. In TYEKVIC-SKA, Árpád (ed.). Studia Comitatus, új folyam 2. A Ferenczy Múzeumi Centrum Évkönyve. Szentendre 2015, s. 7-33; TÓTH, Norbert C. Az egri káptalan archontológiája 1387 – 1526. In Turul, 2015, roč. 88, č. 2, s. 48-71.

²² LABANC, ref. 2; PIRHALLA, Márton. A Szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig. Lőcse: Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1899; OLEJNÍK, Vladimír. Spišskí prepošti od bitky pri Moháči po vznik Spišského biskupstva. In HROMJÁK, Luboslav (ed.). Z dejín Spišského prepoštstva. Studia Theologica Scepusiensia XII. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2010, s. 129-157; GLEJTEK, Miroslav. Stredoveká cirkevná pečať. Prameň kresťanskej ikonografie. Hradec Králové: FF UHK, 2013, s. 153-164.

²³ VERESS, Andreas. Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 1221 – 1864. Budapestini: Magyar Tudományos Akadémia, 1941, s. 392.

²⁴ LABANC – GLEJTEK, ref. 3, s. 39-40.

Meno	Pôsobenie na Spiši	Univerzita	Čas štúdia
Benedikt	1360 – 1379	Padova	1360 ²⁵
Ján	1379 – 1382	Bologna	1379 – 1382 ²⁶
Juraj	1408 – 1419	Krakov Viedeň	1408 ²⁷ 1409 – 1412 ²⁸
Juraj	1419 – 1433	Praha	1393 ²⁹
Ján	1433 – 1464	Krakov Viedeň Padova	1411 ³⁰ 1413 ³¹ 1422 ³²
Gašpar	1464 – 1494	Viedeň Bologna	1456 ³³ pred 1464 ³⁴
Ján	1511 – 1544	Krakov	1509 ³⁵

²⁵ VERESS, Andreas. *Matricula et acta Hungarorum in universitate Patavina studentium (1264 – 1864)*. Budapest: Typis Societatis Stephaneum typographicae, 1915, s. 2.

²⁶ SZLACHTOWSKI, Jan (ed.). *Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*. In: BIELOWSKI, August (ed.). *Monumenta Poloniae Historica II*. Lwów: Nakładem własnym, 1872, s. 717: ... *prepositi sancti Martini de Spiss, juvenulo in studiu tum Bunoniensi constituto...*; SROKA, Stanisław A. *Poliaci v Spišskej Kapitule v 14. storočí*. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław A. *Štúdie z dejín stredovekého Spiša*. Krakov 1998, s. 117; SROKA, Stanisław A. *Węgierskie beneficja polskich i śląskich duchownych w XIV – I połowie XV wieku*. In: *Nasza Przeszłość*, 1996, č. LXXXV, s. 83; PÖR, Antal. *János opuliai herceg, szepesi prépost*. In: *Századok*, 1901, roč. XXXV, s. 437-438; POKORA, Piotr. *Pieczczę księcia opolskiego Jana zwanego Kropidło*. In: WYRWA, Andrzej M. – SIKORSKI, Dariusz A. (eds.). *Cognitioni gestorum: studia z dziejów średniowiecza dedykowane profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*. Poznań; Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2006, s. 405.

²⁷ GAŚSIOROWSKI, Antoni et al. (eds.). *Metrika Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400 – 1508 I*. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2004, s. 66.

²⁸ TŰSKÉS, Anna. *Magyarország diákok a Bécsi egyetemen 1365 és 1526 között*. Budapest: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2008, s. 79.

²⁹ HARASZTI SZABÓ, Péter. *A prágai egyetem hallgatói Luxemburgi Zsigmond magyar királyi udvarában*. In: FÁBIÁN, Laura – GÁL, Judit – HARASZTI SZABÓ, Péter – UHRÍN, Dorottya (eds.). *Micae Mediaevales V*. Budapest: ELTE BTK Történelemtudományi doktori iskola, 2016, s. 88; VARSIK, Branislav. *Slováci na Pražskej universite do konca stredoveku*. Bratislava: FiF UK, 1926, s. 20.

³⁰ GAŚSIOROWSKI et al., ref. 27, s. 74; KOWALSKA, Zofia. *Polnische Studenten in Wien in der Zeit des Königs Władysław Jagelló (1386 – 1434)*. In: LEITSCH, Walter – PIROŻIŃSKI, Jan (eds.). *Quellenstudien zur polnischen Geschichte aus österreichischen Sammlungen*. Wien: Pax Christi, 1992, s. 17.

³¹ DOLA, Kazimierz. *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*. Lublin: Redakcja wydawnictw KUL, 1983, s. 402. SROKA, Stanisław A. *Ján Stock – prepošt Spišskej kapituly (1433 – 1466)*. In: SROKA, Stanisław A. *Epizódy z dejín Spiša a Šariša v neskorom stredoveku*. Kraków: Homini, 2001, s. 28.

³² BROTTTO, Giovanni – ZONTA, Gaspare. *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1406 ad annum 1450: cum aliis antiquioribus in appendice additis iudicio historico I*. Padova: Antenore, 1970, s. 209; SROKA, ref. 31, s. 28.

³³ TŰSKÉS, ref. 28, s. 200.

³⁴ VERESS, ref. 23, s. 46-47.

³⁵ GAŚSIOROWSKI et al., ref. 27, s. 8.

Je zaujímavé všimnúť si, do akej miery sa prekrývajú roky držby hodnosti na Spiši a štúdiá na univerzitách. Z tabuľky by sa dal vypočítavať trend, podľa ktorého starší prepošti mohli študovať aj vďaka príjmom z benefícií na Spiši. V neskoršom období sa situácia mení a prepošti získavali hodnosť na Spiši po absolvovaní univerzitných štúdií. To, či ide o trendy celouhorského vývoja, bude potrebné overiť komparáciou v iných kapitulách.

Podobný výskum by sa dal aplikovať na kanonikov Spišskej kapituly za predpokladu, že budeme mať k dispozícii čo najkompletnejšiu archontológiu. Tá z dielne J. Hradského, publikovaná na počiatku 20. storočia, totiž nepostačuje. Dokazujú to nielen publikované príspevky pokrývajúce obdobie rokov 1262 – 1323³⁶, ale aj zistené chyby a odchýlky v neskoršom období. Napríklad J. Hradský pozná z prameňov lektora Spišskej kapituly, Teodorovho syna Mikuláša v rokoch 1348 – 1357.³⁷ Jeho pôsobenie na Spiši sa ale začalo už skôr (prvý doklad v roku 1342)³⁸, na druhej strane bol lektorom prinajmenšom do roku 1360.³⁹ Podobným prípadom je Pavol, ktorý bol podľa Hradského kantorom Spišskej kapituly v rokoch 1349 – 1394.⁴⁰ Po podrobnejšom výskume však môžeme chronológiu jeho pôsobenia značne spresniť: 1343 – 1352 notár Spišskej kapituly⁴¹, 1357 – 1360 kanonik Spišskej kapituly⁴², 1360 – 1401 kantor Spišskej kapituly⁴³.

Rovnako treba vykonať hlbší výskum pri otázke vzdelania skupiny spišských kanonikov. A to nielen na najvyššej úrovni, ale aj pri úvahách o nižšom inštitucionálnom vzdelávaní, kde je problémom najmä nedostatok prameňov. O to viac sme odkázaní na rôzne hypotézy a úvahy. Dobrým príkladom sú okolnosti dvoch volieb spišského prepošta v rokoch 1301 a 1323. Protokoly zachované z volieb sa často využívali na poukázanie na to, že držba kanonickej prebendy nepredpokladala vzdelanie dotyčnej osoby. Protokoly totiž nesú aprobačné formuly, ktoré časť kanonikov napísala vlastnoručne, časť z nich sa nechala zastúpiť rukou iného. Naposledy sa tejto otázke venoval Gy. Rác vo svojom príspevku o titule *magister*, ktorým boli označovaní niektorí kanonici. Pri porovnaní oboch volieb dospel k záveru, že *skutočnosť, že niekto nepodpísal dokument vlastnoručne, ešte neznamená, že by nevedel písať. A dodal, že z takejto listiny teda nemožno vyvodit' jednoznačný záver o gramotnosti kanonikov*. S týmto záverom treba súhlasiť, nakoniec Gy. Rác argumentuje presvedčivo, hoci treba doplniť, že toto konštatovanie rozhodne nemožno vzťahovať na celú dobu existencie kapituly do 18. storočia, pretože v neskoršom období došlo v tejto oblasti k veľmi ťažkým excesom. O jednej veci možno s Gy. Ráčom diskutovať. A to vtedy, keď tvrdí, že sa nikdy nedozvieme

³⁶ LABANC (2014), ref. 5; LABANC (2016), ref. 5.

³⁷ HRADSZKY, ref. 10, s. 341.

³⁸ FEJÉR, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I. – XI. Budae 1829 – 1844, tu IX/1, s. 77-78, č. XIX; SROKA, Stanisław A. (ed.). Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Węgier I (do 1450 r.). Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 1998, s. 16-17, č. 11 (s chybným dátumom 16. augusta).

³⁹ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Budapest, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (ďalej MNL OL DF) 228474.

⁴⁰ HRADSZKY, ref. 10, s. 341-342.

⁴¹ MNL OL DL 40920; MNL OL DF 269786.

⁴² MNL OL DF 272602; MNL OL DF 228474.

⁴³ MNL OL DF 272703; MNL OL DF 264253.

dôvod, prečo protokol z roku 1301 nepodpísal spišský kanonik a zároveň budínsky lektor Pavol (a platí to aj pre ostatných „negramotných“ kanonikov). Tu má pravdu len čiastočne. Skutočne sa nedozvieme presný dôvod nepodpísania, ale naše uvažovanie sa musí rozšíriť aj na objektívne príčiny. Dotyční boli predsa ľuďmi a ich telesné schránky boli rovnako krehké ako tie naše. Nemohol byť lektor Pavol dočasne indisponovaný (napr. zlomenina ruky) a rovnako aj Goblin (r. 1301 nepodpísal, r. 1323 podpísal)? Nezhoršil sa Šalamúnovi zrak natoľko, že v roku 1323 už nebol schopný dopísať aprobačnú formulu vlastnoručne? Sú to všetko otázky v praxi neoveriteľné, napriek tomu treba pri analýze uvažovať aj takýmto spôsobom.

I medzi kanonikmi sa v priebehu 14. storočia začínajú objavovať univerzitní študenti. Priame dôkazy o tom sa však zachovali až z konca storočia. U viacerých ďalších možno uvažovať (podobne ako v prípade prepošta Mutimíra) o absolvovanom vzdelaní. Medzi takých možno zaradiť Frovina, ktorého uvádzal spišský prepošt Ján ako svojho vikára.⁴⁴ Samotný Frovin bol autorom učebnice latinčiny a patril medzi významných vzdelancov tej doby.⁴⁵

Medzi prvými kanonikmi, o ktorých vieme, že študovali na univerzite, bol Herman z Veľkej Lomnice. Pochádzal z významnej spišskej šľachtickej rodiny pánov z Veľkej Lomnice, avšak jeho presnú genealógiu bude musieť určiť ďalší podrobnejší výskum, keďže v rovnakom čase sa objavujú v rode a jeho vetvách až dvaja Mikulášovia, ktorí mohli byť otcami Hermana.⁴⁶ V júni 1391 mu pápež udelil do držby kanonickú prebendu v Spišskej kapitule.⁴⁷ Pri tejto príležitosti sa dozvedáme, že spišským kanonikom už raz bol. Stal sa ním za pontifikátu pápeža Urbana VI. v rokoch 1378 – 1386, ale z istých dôvodov (v pápežskej bule nešpecifikovaných) rezignoval. Bližšie časové relácie týchto udalostí sa nesnažil rekonštruovať ani J. Hradský⁴⁸, no faktom je, že v roku 1380 bol Herman doložený ako študent na Pražskej univerzite, kde vtedy získal titul magistra slobodných umení⁴⁹; o tri roky neskôr (v roku 1383) bol skúšajúcim budúcich bakalárov na tej istej univerzite⁵⁰. Tu treba zrejme hľadať dôvody, prečo Herman rezignoval ako spišský kanonik. Výpočet prebiend a ich poradia u Hermana je širší, vzhľadom na tému štúdie však okrajový. Dôležité je, že Herman neukončil svoje štúdiá

⁴⁴ LABANC, Peter. Počiatky úradu vikára spišského prepošta. In RÁBIK, Vladimír (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XVIII*. Trnava 2016, s. 77-79.

⁴⁵ OŻÓG, Krzysztof. *Kultura umysłowa w Krakowie w XIV wieku. Środowisko duchowieństwa świeckiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, s. 73-74.

⁴⁶ V roku 1355 sa spomína Mikuláš, s. Michala, syna Jána (FEJÉR, ref. 38, tu IX/2, s. 423-424, č. CCIX), a v roku 1373 Mikuláš, syn Jána (MNL OL DF 283045).

⁴⁷ FRAKNÓI, Guilielmus (ed.). *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia Series I, Tomus 3. Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389 – 1396*. Budapest: Franklin társulat nyomdája, 1888, s. 160-161, č. CLXXXVII.

⁴⁸ HRADSZKY, ref. 10, s. 608.

⁴⁹ VARSÍK, ref. 29, s. 18; TRÍŠKA, Josef. *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348 – 1409*. Praha: Univerzita Karlova, 1981, s. 185.

⁵⁰ *Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*. Pragae: Typis Joannis Nepomuceni Gerzabek, 1830, s. 215; ŠMAHEL, František. *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*. Praha: Karolinum, 2016, s. 275.

v Prahe, ale neskôr študoval kánonické právo v Padove, kde 13. augusta 1404 získal doktorát.⁵¹ Po návrate do Uhorska zakrátko zomrel (29. novembra 1407).⁵²

Ďalším kanonikom-študentom z tohto obdobia je Michal. Zachované informácie o ňom sú síce skromné, určite však môžeme stotožniť kanonika Michala z rokov 1393⁵³ a 1398⁵⁴ so študentom Viedenskej univerzity – spišským kanonikom Michalom z roku 1393⁵⁵. To, či ide o neskoršieho lektora Spišskej kapituly z roku 1418⁵⁶, môže ukázať len ďalší výskum.

K zaujímavým postavám patrí aj Šimon z Rozhanoviec, ktorý sa stal lektorom Spišskej kapituly.⁵⁷ Bol synom krajinského sudcu Šimona z Rozhanoviec a v roku 1407 sa zapísal na Krakovskej univerzite⁵⁸, kde už v tom istom roku absolvoval skúšku⁵⁹. Lektorom na Spiši bol krátko, pretože už v roku 1412 (počas štúdia na Viedenskej univerzite) poberal výnosy prepoštvstva v Sibiu.⁶⁰

Rok pred Šimonom z Rozhanoviec sa zapísal na Krakovskú univerzitu aj František z Hrhova, ktorý v tom čase už bol spišským kanonikom (prvý doklad z r. 1402).⁶¹ Nie je však uvedený v zozname absolventov Krakovskej univerzity a v neskoršom období akademický titul nepoužíval, z čoho sa dá dedukovať, že svoje štúdium v Krakove nedokončil. V rovnakej situácii, keď výnosy prebendy pomáhali financovať náklady na štúdium, bol aj Štefan, ktorý od pápeža získal oslobodenie od povinnosti rezidovať na Spiši kvôli štúdiu.⁶² Samotný Štefan sa však ešte v tom istom roku zapísal na Krakovskej univerzite.⁶³

Na uvedených príkladoch môžeme demonštrovať niekoľko otázok, komplikácií, ale aj výziev a smerov výskumu v nastolenej problematike. Predovšetkým si možno všimnúť široké spektrum situácií, ktoré nastávali vo vzťahu spišského kanonika a jeho vyššieho vzdelania – kanonikát ako zdroj obživy pre študenta v zahraničí, štúdium pred udelením kanonikátu, prípadne kanonici, ktorí absolvovali univerzitné štúdium až po odchode zo Spišskej kapituly k inému benefíciu. Rozmanitosť situácií ukazuje na nutnosť dôsledného štúdia personálneho

⁵¹ VERESS, ref. 25, s. 6. V Padove bol už na jeseň 1403, keď bol prítomný na skúške iných študentov.

⁵² WAGNER, Carolus. *Analecta Scepussii sacri et profani*. Viennae: Typis Joannis Thomae nobilis de Trattnern, 1774, s. 83; VARJÚ, Elemér. A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár. In *Magyar könyvszemle VIII*, 1900, s. 50; SOPKO, Július. *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a v Rumunsku*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 160-162.

⁵³ FEJÉR, ref. 38, tu X/2, s. 137-139, č. LXII.

⁵⁴ MNL OL DL 107714: ... *magistrum Mychaelem fratrem et concanonicum nostrum* [i. e. *capituli ecclesie beati Martini de Scepus*]...

⁵⁵ TŰSKÉS, ref. 28, s. 61.

⁵⁶ SALE, SASK, fasc. 1, scr. 1, č. 9.

⁵⁷ MNL OL DF 281636.

⁵⁸ GAŚIOROWSKI et al., ref. 27, s. 63.

⁵⁹ MUCZKOWSKI, Josephus (ed.). *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum*. Cracoviae: Typis Universitatis, 1849, s. 6.

⁶⁰ TÓTH, Norbert C. *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387 – 1437*. Budapest: Magyar országos levéltár, 2013, s. 61.

⁶¹ MNL OL DL 63895: ... *discretur vir dominus Franciscus, filius Ladislai, filii Elye, de eadem* [i. e. *de Gargo*] *frater et concanonicus noster* [i. e. *capituli ecclesie beati Martini de Scepus*]...

⁶² SALE, SASK, fasc. 11, scr. 1, č. 5.

⁶³ GAŚIOROWSKI et al., ref. 27, s. 54.

obsadenia Spišskej kapituly tak, ako sa to udialo alebo deje pri iných kapitulách.⁶⁴ Súčasťou tohto výskumu bude aj prebádanie prameňov, ktoré bezprostredne vznikli ako dôsledok administratívneho zabezpečenia štúdia (rôzne univerzitné matriky imatrikulovalých, graduovaných a pod.). Krátka sonda totiž naznačuje obrovské rezervy v tomto smere, a teda i možnosti zaujímavého výskumu.

Špecifickou skupinou členov Spišskej kapituly sú držitelia nekanonickej prebendy – v prameňoch zvyčajne uvádzaní ako členovia chóru. Na prelome 13. a 14. storočia sa spomínajú ojedinele⁶⁵, neskôr čoraz častejšie. Súvisí to najmä so zvýšeným počtom zachovaných prameňov, čo vyplýva z činnosti hodnoverného miesta. V priebehu 14. storočia zabezpečovali členovia chóru až 70 % svedectiev pri rôznych právnych konaniach v externom prostredí.⁶⁶ Keďže neexistuje žiaden priamy stredoveký prameň informujúci o početnosti tejto skupiny, sme odkázaní výlučne na diplomatické pramene. Jedným z nich je listina spišského prepošta Juraja z roku 1393, ktorá v eschatokole uvádza zoznam svedkov jej vydania.⁶⁷ Okrem troch hodnostárov kapituly (lektora, kantora a kustóda) to boli šiesti kanonici a piati členovia chóru s prebendou. Práve členovia tejto poslednej skupiny obsadzovali funkcie spojené s praktickým výkonom niektorých činností charakteristických pre kapitolu – podlektor (sublektor)⁶⁸, scholastik⁶⁹, notár⁷⁰, podnotár⁷¹, podkantor⁷², vikár⁷³ a kaplán kapituly⁷⁴.

⁶⁴ Pozri najmä poznámky 19 až 21 tejto štúdie. Z ďalších hodno spomenúť: SAMULSKI, Robert. Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341) I. Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1940; DOLA, ref. 31; LUTYŃSKI, Konrad. Kapituła katedralna w Poznaniu w XVI wieku. Poznań: UAM, Wydział teologiczny, 2000; RADZIMIŃSKI, Andrzej. Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I pol. XV w. I – II. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1991, 1993; KOWALSKI, Marek Daniel. Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320 – 1382). Kraków: Nakładem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1996.

⁶⁵ 1289: WENZEL, ref. 16, tu XII, s. 482-483, č. 401; MNL OL DL 1256: ... *Gregorium presbiterum chori nostri prebendarium...*; 1314: SEDLÁK, ref. 12, tu I, s. 533, č. 1257; MNL OL DL 1855: ... *Vrbanum sacerdotem chori...*

⁶⁶ LABANC, Peter. ... *qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod...* Niekoľko poznámok o spôsobe získavania informácií v právnych konaniach v 13. a 14. storočí. In HLAVÁČKOVÁ, Miriam (ed.). Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie. Bratislava: VEDA, 2016, s. 152-153.

⁶⁷ FEJÉR, ref. 38, tu X/2, s. 137-139, č. LXII.

⁶⁸ 1345: RÁBIK, Vladimír (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae II. Registra supplicationum ex actis pontificum Romanorum res gestas Slovacas illustrantia 1*. Romae; Trnavae: Institutum Historicum Slovacum in Roma apud Universitatem Tyrnaviensem, 2009, s. 102, č. 127; 1369: MNL OL DL 5748 ... *Andream ecclesie nostre sublectorem...*; 1382: MNL OL DL 75058 ... *Petrum sublectorem nostrum...*; 1394: MNL OL DF 228520 ... *Iohannem ecclesie nostre sublectorem...*

⁶⁹ 1323: SEDLÁK, ref. 12, tu II, s. 456-457, č. 1050; 1350: MNL OL DF 272271 ... *magister Benedictus clericus et scolasticus honorabilis capituli ecclesie Scepusiensis...*

⁷⁰ 1323: SEDLÁK, ref. 12, tu II, s. 456-457, č. 1050; MNL OL DL 83212 (poznámka na konci eschatokolu); MNL OL DL 40920.

⁷¹ MNL OL DL 5482.

⁷² MNL OL DL 68847; MNL OL DF 272395.

⁷³ MNL OL DL 84780.

⁷⁴ MNL OL DL 41908 ... *Mathiam presbiterum capellanum chori nostri...*; MNL OL DF 266979 ... *Nicolaum presbiterum capellanum predictae ecclesie sancti Martini...*

Už z názvov a špecifikácie náplne jednotlivých funkcií vyplýva potreba istého vzdelania pre ich držiteľov. Neexistuje však doklad, že by išlo o univerzitných študentov. Skôr ich treba považovať za najschopnejších absolventov kapitulskej školy, ktorých perspektíva bola napríklad aj v postupe do zboru kanonikov.

Aké závery plynú zo sondy do vzťahu vzdelanosti a stredovekej kapituly? Predovšetkým to bol vzťah živý a dynamický, na ktorý vplývalo mnoho faktorov – personálne obsadenie kapituly, jej finančné zázemie, prosopografia stredovekého kléru, činnosť kapituly ako hodnoverného miesta, rozvoj európskych univerzít, resp. vznik nových v strednej Európe (najmä Praha, Viedeň a Krakov, u nás pokusy v Páfkostolí, Budíne a Bratislave).

Vzdelanosť (najmä v tom staršom období) bola spojená s klerickým stavom. Z tohto dôvodu až do 14. storočia prebiehalo vzdelávanie výlučne v prostredí cirkevných inštitúcií (najpočetnejšie boli farské školy). Absolvovanie takéhoto vzdelávania neznamenovalo automaticky predurčenie na cirkevnú dráhu. V istom momente sa totiž študenti mohli rozhodnúť, či budú pokračovať v cirkevnej kariére, alebo budú uplatňovať svoju vzdelanosť vo svetskom prostredí. Motivácie takýchto rozhodnutí bývali veľmi rôzne, vzhľadom na nedostatok prameňov však ich poznanie ostáva v rovine hypotéz.

Vzdelanosť stredovekého človeka bola determinovaná aj materiálnym zabezpečením. Platí to najmä vo vzťahu k vyšším stupňom vzdelania – najmä na univerzitách. Prvotné inštitucionalizované vzdelávanie zabezpečovali farské školy. Perspektívni študenti pokračovali v štúdiu na kapitulských školách. Ak im to ich finančné zázemie dovoľovalo, neboli závislí od príjmov z prebendy, ale dokázali si hradiť náklady na štúdium z vlastných (rodinných) zdrojov. Menej majetní študenti boli odkázaní na cudzie zdroje. Časť členov chóru Spišskej kapituly možno považovať za perspektívnych študentov z menej majetného prostredia.

Podobné konštatovanie platí pre univerzity. Proces opísaný v kapitulských školách tu môžeme pozorovať priamo v jeho vývoji. Do polovice 14. storočia boli pre uhorských študentov najbližšími cieľmi ciest za univerzitným vzdelaním talianske univerzity – najmä Bologna a Padova. Z výskumov publikovaných A. Veressom⁷⁵ alebo A. Pórom⁷⁶ vidíme, že na týchto školách študovali držiteľia významnejších prebiend – nájdeme medzi nimi napr. požeckého prepošta, prepošta sv. Tomáša v Ostrihome, budínskeho kantora, báčskeho arcidiakona, varadínskeho kanonika, jágerského arcidiakona a ďalších.⁷⁷ Študenti z Uhorska bez cirkevných prebiend sa v Taliansku objavujú až neskôr (v priebehu 15. storočia), ide však predovšetkým o členov majetnejších rodín. Iná situácia nastala v prípade bližších, novozaložených univerzít v Prahe, Viedni a Krakove, kde nachádzame väčšie množstvo študentov nezabezpečených prebendami. V menšej miere sú to členovia menej významných šľachtických rodov, v 15. storočí dominujú obyvatelia miest.

⁷⁵ VERESS, ref. 23; VERESS, ref. 25.

⁷⁶ PÓR, Antal. Adatok a bolognai és padovai jog-egyeten a XIV. században tanult magyarokról. In Századok, 1897, roč. XXXI, s. 769-795.

⁷⁷ VERESS, ref. 25, s. 1-4.

Na záver možno dodať, že systematické štúdium prosopografie stredovekej kapituly zahŕňa široké spektrum otázok. Jednou z najdôležitejších je rozvoj kultúry a vzdelanosti. Znalosť v tejto oblasti dáva historickým procesom potrebnú hĺbku a trojrozmernosť a tým nám pomáha lepšie pochopiť dynamiku stredovekej spoločnosti.

Počet slov: 5381

Počet znakov vrátane medzier: 37617